

Ortadoğu'nun Önemi

İçeriği Yazan: [Güler KALAY](#) [1] Zaman: Cum, 06/09/2013 - 13:07

Yazar Bloğuna Ekle: Yazarlar Bloğunda Görünmesin

ORTADOĞU'NUN TARİHSEL ÖNEMİ

Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Rusya Doğu'ya doğru ilerlerken, İngiltere, sömürgesi olan Hindistan'ın kuzeyinde olası bir tehdit unsurunu göz ardı etmeyerek bu bölgede kontrolü sağlamak amacıyla harekete geçmiştir.[1] Bu noktada bulunan Afganistan'ın jeopolitik önemi bu sayede ortaya çıkmıştır. Daha sonraları petrolün bulunması ve kullanılmaya başlamasıyla jeostratejik önemi artan İran, Irak bölgelerine olan yakınlığı ve bağlantı noktası olmasıyla da Afganistan bir kez daha önem kazanmıştır. Bu yaklaşımla Afganistan'ı kontrol altına alacak olan gücün aynı zamanda Hindistan'ı da kontrol altına alacağı sonucuna ulaşılmıştır. İngiliz Doğu Hindistan şirketine çalışan bir istihbarat subayı olan yüzbaşı Arthur Conlly, istihbarat ve bilgi toplaması için Han Ali takma adıyla görevlendirildiği Orta Asya'da Rusya ve İngiltere'nin rekabetine atıfta bulunarak "Büyük Oyun" kavramını ortaya atmıştır.[2]

Rusya ve İngiltere bu dönemde sağlayacağı askeri imkanlar nedeniyle dikkate aldıkları bu kilit coğrafyayı daha detaylı tanımak amacıyla, bölgeye arkeolog, haritacı gibi kimliklerle askeri istihbarat personeli göndermişlerdir.[3] Rusya'da ise bu dönem "Gölgeler Turnuvası" olarak anılmıştır. Büyük oyun kavramı daha sonraları İngiltere ve Rusya'nın Orta Asya çekişmelerinin adı olarak kesinlik kazanmıştır. Eşzamanlı olarak petrolün kullanılmaya başlanmasıyla Ortadoğu'da bugün halen devam eden sorunların temelleri atılmıştır. Hindistan yönünde Basra Körfezi'nde dolaşan İngiliz gemileri sayesinde Zağros dağlarında bazı noktalarda petrol bulunduğu anlaşıldı. Böylelikle bölge petrolünün Avrupa'ya akıtılması için ilk adımı İngilizler attı. 1908 yılında İngiliz-Pers petrol şirketini kurdular ve burada petrolü işlemeye başladılar. Şirket daha sonraları İngiliz-İran ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da BP (British Petroleum) olarak isim değiştirdi.[4] Almanlar da Balkanlar ve Osmanlı üzerinden Basra Körfezi'ne doğru yayılma politikası izlemeye başladılar. Berlin'den Basra'ya kadar uzanacak olan Bağdat Demiryolu inşasına başladılar. Bu inşa sırasında ise Mezopotomya'da bulunan dağların eteklerinde, Musul ve Kerkük'te bulunan petrol yataklarını keşfettiler ve burada Turkish Petroleum Şirketi'ni kurdular.[5] Böylece petrole bağlı jeopolitik sorunların oluşumu ve Ortadoğu'nun

kaderi belirmeye başladı. Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında İngilizlerin Mezopotamya'da bulunan Kürtlere verdikleri desteğin altında yatan asıl niyeti ise; 27 Ağustos 1919, Mr. Hohler'in Mr. C. Kerr ile yaptığı yazışmalarda açıkça görülmektedir; *"Kürtlerin durumu bizi ilgilendirmez; Kürt meselesine verdiğimiz ehemmiyet Mezopotamya bakımındandır."* 28 Kasım 1919, Mr Kitson, Sir E. Crowe'a Mezopotamya'daki İngiliz diplomasisi ile ilgili şu cümleyi aktarmaktadır; *"Kürtlere inanmasak da, kullanmamız menfaatimiz icabıdır"*. Amiral Sir Robeck'ten Lord Curzon'a ise İngiltere'nin Mezopotamya politikasını, *"Hükümetimizin niyeti, Türkleri ne olursa olsun zayıf düşürmekse, Kürtleri onlardan ayırmak hiç de fena fikir değildir,"*[6] sözleriyle ifade etmektedir.

Batı'nın Hindistan'a giden en kestirme yol arayışı ve 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla deniz ticaretinde gelişme göstermiş, Akdeniz-Kızıldeniz-Hint Okyanusu yoluyla Arap Yarımadası'nın önemi artmaya başlamıştır. İngiltere zamanla önem kazanan bu limanları ele geçirmeye ve bu bölgeyi tanımlarken Orta Doğu adını kullanmaya başlar.[7] Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra resmi kaynaklarda da Orta Doğu olarak anılmaya başlanan bölgenin tarihi bundan sonra batılı egemen güçlerin petrole bağlı jeopolitik oyunları ile belirlenecektir. Basra Körfezi Bölgesi, İran, Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt, birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Katar, ve Umman'ı içine alarak, Kuzeyi, Soğuk savaş sonrasında şekillenen, Ermenistan, Azerbaycan, ve Türkmenistan devletleri, doğusu Afganistan, batısı Kızıldeniz ve güneyi Arap denizi ile Hint Okyanusu tarafından çevrelenmiştir.[8] İkinci Dünya Savaşı'nın ardından iki kutuplu sisteme dönüşen dünya konjonktüründe, komünizm tehdidine karşı oluşturulan NATO gücünün etki alanının Basra Bölgesi'nde de konuşlanmasının gerekliliği görülmüş, 1973 Petrol Kriziyle birlikte konu müttefikler arasında işbirliği kararıyla kapanmıştır. Bu krizin Avrupa'ya yansımaları, işsizlik, enflasyon, bütçe açıkları olarak görülürken, gerek ABD gerekse diğer Avrupalı devletler açısından bölgeyi daha da önemli hale getirmiş, aslında bölgenin coğrafi olarak perifer (çevre) görünmesinin ardında stratejik olarak aslında hiç de öyle olmadığı görülmüştür.[9]

1950-1960 yılları arasında bölgede dengeler, İsrail Devleti'nin 1948'de kurulması sonrasında ve Birinci Arap- İsrail Savaşı'ndan sonra çok hassaslaşmıştır. Olası bir Arap intikam hareketinden endişe duyulması üzerine ABD, İngiltere ve Fransa tarafından silah ambargosu uygulanmış [10] ancak; Sovyetler Birliği gözden kaçırılmıştır. Sovyetler Birliği ve Mısır arasında 1950'de silah alışverişi yapılmıştır.[11] 1971'de İngiltere'nin bölgeden ayrılmasıyla, ABD içinde bulunduğu Vietnam Savaşı'na rağmen, bölgede dengeleyici güç olma amacıyla harekete geçmiştir. Bu denge politikası ise halen devam etmekte, bölgede yaşanan sıcak gelişmelerin arkasında mutlaka ABD'nin etkisi bulunmaktadır.[12] Diğer yandan İran'da petrolün millileştirilmesi gündeme gelmiş, buna karşı çıkan İran başbakanı'nın 1951'de İslam Fedaileri adlı örgüt tarafından öldürülmesiyle, Musaddık başbakan olmuş ve millileştirme yasası meclisten geçirilmiştir.[13] 1979 Şubatında ise, İmam Humeyni İran'a dönmüş ve Şah ülkeyi terk etmiştir. Aynı yıl İsrail ve Filistinliler barış imzalamışlar, Suudi krallığında ise, Humeyni Devriminden etkilenen bir grup İslamcı militan Mekke Camii'ni basmıştır. İran'da ise ABD Büyükelçilik personeli rehin alınmış, Sovyetler ise Afganistan'da Moskova'nın desteklediği yeni yönetimin iktidara gelmesiyle, ülkeye girmiştir. 1980'de ise İran-Irak Savaşı başlamış, batının desteğini alan Saddam Hüseyin, kendi ipini darağacına bağlamaya başlamıştır. Saddam Hüseyin, İslam Devrimi'nin Irak Şiilerine sıçramasından korkmakta, savaşın ağır finansal bedelini karşılamak üzere 1990'da Kuveyt işgaline hazırlanmaktadır. Afganlı mücahitler ise, bir zamanların kahramanı olan Rusya yanlısı hükümet ile bağlarını koparmakta ve Soğuk Savaş ertesinde Afganistan'ı iç savaş kasıp kavurmaktadır. BM'in onayını alan ABD, 500 000'in üzerindeki çok uluslu gücün başına geçerek Saddam'a karşı Kuveyt'i korumaktadır. 11 Eylül saldırılarının ardından Usame Bin Ladin'in peşine düşen ABD, kitle imha silahları bulundurduğu ve uluslararası terörizmle işbirliği halinde olduğu gerekçesiyle BM'in görüşünü beklemeye gerek duymadan Mart 2003'te Irak işgaline başlayarak Irak işgaline direnen yerel halkı ise terörist olarak ilan etmektedir.

GÜNÜMÜZDE ORTADOĞU'NUN JEOPOLİTİK ÖNEMİ

Soğuk Savaş sonrasında doksanlı yıllara damgasını vurmuş olan yeni dünya düzeninin anlamı, tek kutuplu dünyanın dengelenmesi temeline dayanmaktadır. Bu dönemde tek kutuplu dünyanın dengelenmesi önem kazanmıştır. Rusya ve Çin bu amaçla çok merkezli bir dünya oluşturarak güçler dengesini oluşturma çabasındadırlar. ABD'nin küresel güç olarak Asya üzerinde konuşlanmaya başlamasına karşılık bölgesel güç olarak Rusya ve Çin, ABD karşısında Tacikistan, Kazakistan ve Kırgızistan'ı da yanlarına alarak Şanghay İşbirliği Örgütü'nü kurmuşlar, Çin ile Rusya arasındaki ilk stratejik ortaklık olarak kabul edilen bu birliktelikle bölgesel olarak ekonomik ve güvenlik blok'u oluşturmayı amaçlamışlardır. Rusya'yı bu birlikteliğe iten neden, batının doğuya doğru genişlemesi karşısında gösterdiği anlayışın karşılığında beklediği ekonomik desteği görememişken Çin, ABD'nin Japonya, Taiwan, Tibet ve Hindistan hattı kullanılarak önünün kesilmesi tutumuna karşılık bu ortaklığa yönelmiştir. Rusya'nın Çin açısından bir diğer stratejik önemi, su ve enerji kaynaklarına sahip oluşudur. Temel amaç, ABD'nin "teröre karşı açtığı savaş", tutumu gibi görünürken, aslında Asya'daki bu yeni ortaklığın önünü kesmektir.[14] Çin'in doksanlı yıllardan itibaren hız kazanan enerji kaynaklarına doğru ilerleyişi ABD için Ortadoğu'nun önemini bir kez daha hatırlatmıştır. Ortadoğu Bölgesi içerisine Çin'e kadar olan Orta Asya ülkeleri ve Mısır'a kadar olan Arap Devletleri girmektedir. Bazı jeopolitik düşünürlere göre, Ortadoğu'da bir jeopolitik "Kırılma Alanı" olduğu görüşü yaygındır. Bölgede konuşlanan güçlerin rekabet alanlarına bağlı olarak, kırılma alanı da değişmektedir. Stratejik doğal gaz ve petrol kaynaklarına bağlı olarak istikrar ve demokrasi oluşturma ve bölgede dengelerin korunması olarak adlandırılan dış müdahalelerin, iç kargaşalık ve terör eylemlerinin desteklenmesi yoluyla bölgede konuşlanmışlardır. Bu nedenle bu gibi bölgeler kırılma alanları olarak adlandırılmıştır. Günümüzde bu stratejik alan, Türkiye'den itibaren, Arabistan'ı da içine alarak İran ve Afganistan üzerinden Pakistan'a kadar uzanan bölge olarak tanımlanmaktadır. Ortadoğu tarihsel süreçte İngiltere ile Rusya'nın çekişme sahası olmuş, Birinci Paylaşım Savaşı öncesinde Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında yer alan bölge topraklarında İngiltere, Rusya, Fransa, Almanya ve nihayet İkinci Paylaşım Savaşı'ndan sonra Soğuk Savaş ve detant (yumuşama) dönemlerinde ABD ile Sovyet Rusya arasındaki rekabetinin oynandığı sahne olmuştur. Son yıllarda ise bölgede etkin güç olarak ABD'nin etkilerine maruz kalmıştır. Küresel bir güç olan Amerika'nın bölgesel stratejik planlarını masaya yatırırken, durumu elbette ki Amerika'nın çıkarları çerçevesinde incelemek gerekir. Bu bağlamda, ABD'nin 1997 yılında oluşturduğu Yeni Amerikan Yüzyılı projesi kapsamında, Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi resmi adıyla anılacak olursa, Büyük Ortadoğu Projesi önemli bir yere sahiptir.[15] Büyük Ortadoğu projesi, Fas'tan Çin Seddi'ne kadar olan coğrafyayı kapsayan, buralardaki ülkelerde demokratik dönüşümü hedefleyen proje olarak öngörülse de asıl amaç; bu coğrafyalarda ABD ile uyumlu hükümetler oluşturmaktır.[16] Aslında ABD'nin Ortadoğu projesi, 1997'den çok daha öncesinde 1957'de açıklanan Eisenhower Doktrini ile şekillenmeye başlamıştı. Doktrinin amacı, Ortadoğu ülkelerine askeri ve ekonomik yardım olarak görünmekle beraber asıl amaç, komünizmin yayılmasını önlemektir. Bu doktrinle birlikte Ortadoğu ülkeleri iki gruba ayrılmış, Lübnan, Pakistan, Irak, Türkiye, Yunanistan doktrini kabul ederken, Suriye ve Ürdün doktrin karşıtı tavır almışlardır. Bu tarihten itibaren, ABD'nin Ortadoğu politikası şekillenmeye devam etmiştir. 11 Eylül saldırılarının ardından daha etkin olarak yürütülmeye devam etmektedir. Afganistan ve Irak işgalleri ile ABD, Büyük Ortadoğu projesini bu bölgelerde dikte etmeye başlamıştır.[17] Soğuk savaş sonrasında, görev alanları tartışılmaya açılan NATO'nun 2003 yılındaki zirve toplantısında "NATO ve BÜYÜK ORTADOĞU" konulu konferansta ABD temsilcisi Nicholas Burns, şöyle diyordu; "NATO'nun görevi Avrupa ve Kuzey Amerika'yı savunmaktır. Sadece Batı Avrupa, Merkezi Avrupa veya Kuzey Amerika'da kalarak bunun mümkün olabileceğine inanmıyoruz. Askeri güçlerimizi doğuya ve güneye yaymalıyız. NATO'nun geleceği, doğuda ve güneydedir. Dolayısıyla, NATO'nun geleceği Büyük Ortadoğu'dadır." [18]

Açıkça görülmektedir ki; bugün varolan uluslararası gücün etki sahası, istikrar ve demokrasinin yapılandırılması gibi görünse de; buzdağının diğer tarafı, başta ABD olmak üzere, uluslararası gücün jeopolitik çıkarlarının gözetilmesidir.

Lamanosov Moscow State University Faculty of Political Scienceguler.kalay@politikadergisi.com [2]

[1] Tuncer Topur, “Dipsiz Kuyu Ortadoğu ve Türkiye”, IQ Kültür Sanat yay. İstanbul, 2005, s.43

[2] Barış Adıbelli, “Avrasya Jeopolitiğinde Büyük Oyun”, IQ Kültür sanat yay., İstanbul, s.17

[3] Tuncer Topur, “Dipsiz Kuyu Ortadoğu ve Türkiye”, IQ Kültür Sanat yay. İstanbul, 2005, s. 43

[4] Büyük Oyunu Anlamak, NTV yay., 2008, s. 320

[5]Büyük Oyunu Anlamak, NTV yay., 2008, s. 321

[6] Ali Kerküklü, s. 62, İsmail Çolak’tan alıntı: “Emperyalizmin Bildik Meşum Oyunağı, Kürt Devleti”
www.anadolugenclik.com.tr/subat03

[7] Türel Yılmaz, “Uluslar arası Politikada Ortadoğu, Akçağ yay, Ankara, 2004, s. 13

[8] Tayyar Arı, “2000li yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi”, Alfa yay., 1996, s. 10

[9] Tayyar Arı, “2000li yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi”, Alfa yay., 1996, s.12

[10]Prof. Fahir Armaoğlu, “1914-1980 20.yy Siyasi Tarihi”, işbankası yay., Ankara, s. 128

[11] Prof. Fahir Armaoğlu, “1914-1980 20.yy Siyasi Tarihi”, işbankası yay., Ankara, s.129

[12] Tayyar Arı, “2000li yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi”, Alfa yay., 1996, s. 58

[13] Türel Yılmaz, “Uluslar arası Politikada Ortadoğu, Akçağ yay, Ankara, 2004, s.71

[14] Tuncer Topur, “Dipsiz Kuyu Ortadoğu ve Türkiye”, IQ Kültür Sanat yay. İstanbul, 2005, s. 28

[15] Barış Adıbelli, “Stratejik Kuşatma”, İstanbul,2007, s.115

[16] Barış Adıbelli, “Stratejik Kuşatma”, İstanbul,2007, s.115

[17] Barış Adıbelli, “Stratejik Kuşatma”, İstanbul,2007, s.116

[18] www.nato.int/dou/review/2003/issue1/turkish/art1.html [3] erişim tarihi: 05.05.2010

Yorumlar

- [Dış Siyasa](#) [4]
- [Eko-Politik](#) [5]
- [Güncel](#) [6]
- [İç Siyasa](#) [7]
- [Tarih](#) [8]

Kaynak URL (22/05/2024 - 16:02 tarihinde yazdırıldı):

<https://www.politikadergisi.com/okur-makale/ortadogunun-onemi>

Bağlantılar:

- [1] <https://www.politikadergisi.com/pd-uye/guler-kalay>
[2] <mailto:guler.kalay@politikadergisi.com>
[3] <http://www.nato.int/dou/review/2003/issue1/turkish/art1.html>
[4] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/dis-siyasa>
[5] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/eko-politik>
[6] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/guncel>
[7] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/ic-siyasa>
[8] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/tarih>